

373
1-82

O.S. Ishmatova

**OG'ZAKI NUTQNI SHAKLANTIRISH
VA TALAFFUZGA O'RGATISHDA
FONETIK RITMIKA**

releif

Книга должна быть
возвращена не позже
указанного здесь срока

Количество предыдущих
выдач

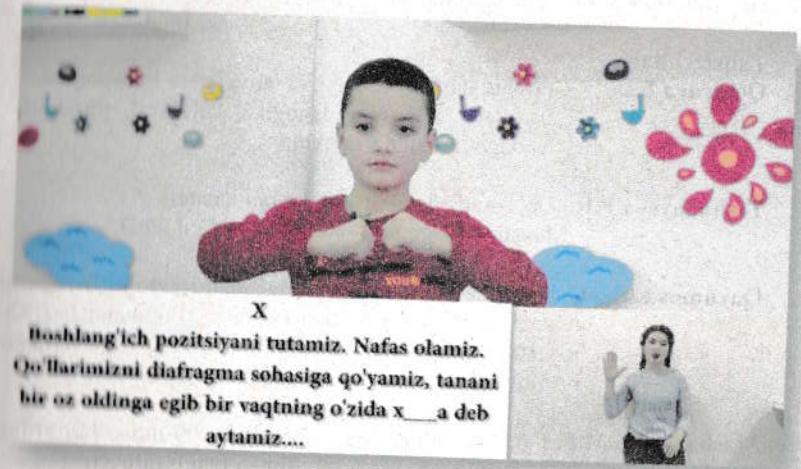
19/3
1.82

O'ZBEKISTON RESPUBLIKASI OLIY TA'LIM, FAN VA
INNOVATSİYALAR VАЗIRLIGI

CHIRCHIQ DAVLAT PEDAGOGIKA UNIVERSITETI

O.S.ISHMATOVA

OG'ZAKI NUTQNI SHAKLANTIRISH VA TALAFFUZGA
O'RGAТИSHDA FONETIK RITMIKA
uslubiy qo'llanma

Chirchiq 2023
«Zebo Prints»

O'ZBEKISTON RESPUBLIKASI OLIY TA'LIM,
FAN VA INNOVATSİYALAR VАЗIRLIGI
CHIRCHIQ DAVLAT PEDAGOGIKA UNIVERSITETI
AXBOROT RESURS MARKAZI
1-FILIALI

UO'K 373;376
KBK 74.202;74.3
L-82

**O.S.Ishmatova. / Og'zaki nutqni shakllantirish va talaffuzga o'rgatishda
fonetik ritmika / Uslubiy qo'llanma – Chirchiq «Zebo Prints», 2023. – 36 bel**

Muallif: O.S.Ishmatova

"Og'zaki nutqni shakllantirish va talaffuzga o'rgatishda fonetik ritmika" mashg'uotlar uchun uslubiy qo'llanma Chirchiq davlat pedagogika universiteti Pedagogika fakultetining 11.09.2023 sanadagi navbatdan tashqari yig'ilishiда nashrha tavsija etilgan. Chirchiq - 2023. - 36 b.

Ma'sul muharriр:

Himmatliev D.O. - Pedagogika fanlari doktori, professor.

Taqrizchilar:

Qodirova F.U. Chirchiq davlat pedagogika universiteti Pedagogika fakulteti, "Maxsus pedagogika" kafedrasи, professori pedagogika fanlari doktori

Teshaboyeva F.R. Qo'qon davlat pedagogika universiteti "Maxsus pedagogika" kafedrasи, p.f.f.d. PhD

Qayumova G.M. Farg'ona viloyati Quvasoy shahri 90-ixtisoslashtirilgan maktab-internati Korreksion fani o'qituvchisi (Eshitisidrokin) rivojlantirish va talaffuzni shakllantirish o'qituvchisi

Masharipova M.F. Farg'ona viloyati Quvasoy shahri 90-ixtisoslashtirilgan maktab-internati Musiqiy ritmika fani o'qituvchisi

ISBN 978-9910-9415-4-2

O'ZBEKISTON RESPUBLIKASI OLIY TA'LIM,
FAN VA INNOVATSİYALAR VAZIRLIGI
CHIRCHIQ DAVLAT PEDAGOGIKA UNIVERSITETI

AXBOROT RESURS MARKAZI

© O.S. Ishmatova, 2023

©«Zebo Prints», 2023

"Og'zaki nutqni shakllantirish va talaffuzga o'rgatishda fonetik ritmika" uslubiy qo'llanma O'zbekiston respublikasi Oliy ta'lif fan va innovatsiyalar vazirligining 2023 yil 17-martdagи 68-sonli buyrug'iiga asosan nashr etilgan G.A.Abdullayeva, O.S.Ishmatovalarning "Fonetik ritmika" o'quv qo'llanmasi asosida tayyorlangan.

Taqdim etilgan uslubiy qo'llanma O'zbekiston Respublikasi Oliy ta'lif fan va innovatsiyalar vazirligining 2023 yil 17-martdagи 68-sonli buyrug'iiga asosan nashr etilgan "Fonetik ritmika" o'quv qo'llanmasi, F. Qodirovaning Talaffuz darsligi (imkoniyati cheklangan bollar uchun ixtisoslashtirilgan maktab-internatlарining 2-sinf uchun) Toshkent "NISO POLIGRAF" 2021, U. Fayziyevaning Alifbe imkoniyati cheklangan bollar uchun ixtisoslashtirilgan maktab-internatlарining 0-sinf uchun darsligi Toshkent - "ILM-ZIYO" - 2013, V. Qayumova, M.A. Salomatova, I. I. Knishevalarning Talaffuz darsligi (imkoniyati cheklangan bollar uchun ixtisoslashtirilgan maktab-internatlарining 1-sinf uchun) Toshkent - "ILM-ZIYO" - 2020, Chirchiq davlat pedagogika universiteti ilmiy texnik kengashining 16.09.2022 dagi 2-sonli qarorga asosan nashr etilgan O. S. Ishmatova, va G.S. Abdullayeva "Korreksion mashg'uotlarda eshitishida nuqsoni bor bolalarning og'zaki nutqini fonetik ritmika orqali rivojlantirish" monografiyasi hamda imkoniyati cheklangan bolalar uchun ixtisoslashtirilgan maktab-internatlарining 1-sinf ijasati (2022-2023 yil uchun) asosida tayyorlangan.

Usibbu uslubiy qo'llanma surdopedagoglar va surdopedagogika yo'nalishida ijtimoiyotgan bakalavr hamda magistr talabalari uchun mo'ljallangan bo'lib kar va saif eshituvchi bolalarning og'zaki nutqini shakllantirish va rivojlantirishga xizmat qiladi.

Mualliflar tomonidan 2022-yilda taqdim etilgan fonetik ritmika usulidan foydalangan holda eshitishda nuqsoni bor o'quvchilargning og'zaki nutqini rivojlantirishga qaratilgan metodik uslubiy qismi yoritilgan.

1-BO' LIM UNLI VA UNDOSH TOVUSHLAR

A

Dastlabki holat. Chuqur nafas olish, bir vaqtning o'zida uzoq vaqt davomida a_____ ni talaffuz qilish bilan qo'llarni tepaga yon tomonlarga yeyishi Eslatma. Hozirda va bundan keyin _____ (a_____) belgisi unlining cho'shig'i talaffuziga mosdir. Harakat quyidagilar bilan tavsiflanadi: taranglanish bo'shashgan; intensivligi - kuchsiz; vaqt bo'yicha - uzoq (1-rasm).

1-rasm. A tovushining holati

O

Boshlang'ich pozitsiyani egallaymiz. Nafas olamiz, qo'llarni bosim ostida yon tomonlarga yoyib, o_____ deb talaffuz qilamiz.... Harakat biroz tarang, zaif,

P

2-rasm O tovushining holati

Dastlabki holat. bir vaqtning o'zida pa, pa bo'g'imlarini talaffuz qilish bilan mushi bo'lib sifilgan o'ng va chap qo'l bilan yon tomonlarga keskin harakatlar (zarbalar kabi).

3-rasm. P tovushining holati .

T

Dastlabki holat. bir vaqtning o'zida ta, ta bo'g'imlarini talaffuz qilish bilan mushi bo'lib sifilgan o'ng va chap qo'l bilan pastga keskin harakatlar (zarbalar kabi) Harakat tarang, kuchli, qisqa (4-rasm).

4-rasm. T tovushining holati

L

Dastlabki holat. La, la, la ... bo'g'inlarini talaffuz qilayotganda qo'llaringizni ko'kragingiz oldida aylantiring. Harakat biroz tarang, kuchsiz, qisqa (5-rasm).

5-rasm L tovushining holati.

M

Dastlabki holat. Barmoqlaringizni buruningizga ko'taring, m ____ ni talaffuzi paytida qo'llaringizni yumshoq, ohista harakat bilan yon tomonlarga yoying. Harakat biroz tarang, kuchsiz, qisqa, (6-rasm).

6-rasm M tovushining holati

I

Dastlabki holat. Chuqur nafas olib, bir vaqtning o'zida i ____ ni talaffuz qilib qo'llar yinoriga ko'tariladi. Harakatlar bo'shashgan, kuchsiz, chozilgan (7-rasm).

7-rasm I tovushining holati

O'

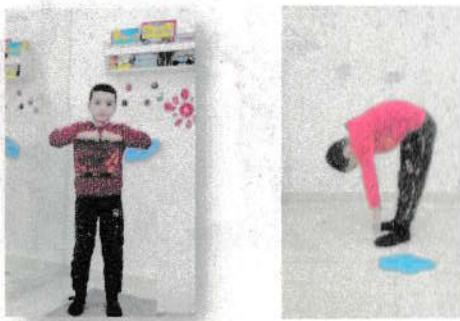
Dastlabki holat. Chuqur nafas olish, bir vaqtning o'zida o' ____ ni talaffuz qilish bilan qo'llami yon tomonlarga bosib yoyish. Harakat biroz tarang, kuchsiz, chozilgan (8-rasm).

8-rasm O' tovushining holati

B, D Birinchi variant

Dastlabki holat... Oldinga va pastga egilib, qo'llaringizni pastga tushiring tananing barcha mushaklarini bo'shashtiring va bir vaqtning o'zida ba yoki di bo'g'inimi talaffuz qiling. Harakat bo'shashgan, kuchsiz, chozilgan (9-rasm).

9-rasm B, D tovushining holati

S

Dastlabki holat... Bir vaqtning o'zida s_____ ni talaffuz qilish qilib barmoqlaringizni og'zingizga ko'taring va bir oz bosish harakati bilan darg'ishtiring. Harakat biroz tarang, kuchsiz, qisqa, (10-rasm).

10-rasm S tovushining holati

N

Jasibshikki holat. Barmoqlaringizni burunga ko'taring, n _____ ni talaffuzida o'rsha boshin harakat bilan qo'llaringizni yon tomonlarga yoying. Harakat biroz tarang, kuchsiz, cho'zilgan (11-rasm).

11-rasm. N tovushining holati

V

Jasibshikki holat. Barmoqlaringizni og'zingizga ko'taring, so'ngra bir vaqtning u'mba v _____ ni talaffusi bilan navbatma-navbat o'ng qo'lingizni, keyin chap qo'lingizni obista harakat bilan uzoqlashtiring.

Harakat biroz tarang, kuchsiz, cho'zilgan (12-rasm).

12-rasm. V tovushining holati

U

Dastlabki holat. Chuqur nafas olib, bir vaqtning o'zida u _____ ni talaffuz qilish bilan qo'llarni oldinga, yon tomonlarga yo'naltirganda cho'zib talaffuz qilishni bajar. Harakat tarang, kuchsiz, cho'zilgan (13-rasm)

13-rasm. U tovushining holati

K

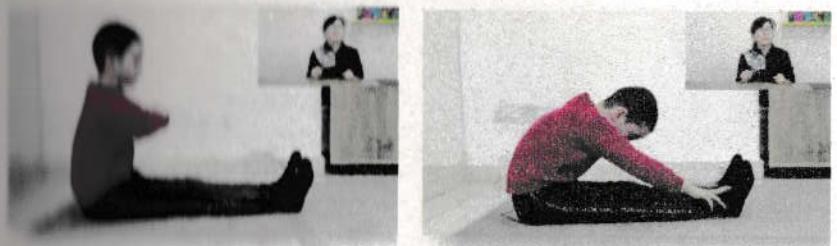
Dastlabki holat. ka, ka bo'g'inlarini talaffuz qilib keskin kuchli harakat bilan o'ng va chap tirsaklarni tanaga bir vaqtning o'zida bosing. Harakat tarang, kuchsiz, qisqa

14-rasm. K tovushining holati

B, D (2-varianti)

Folga o'tiring, qo'llar dastlabki holatda, oyoqlarga egilib, ba, da bo'g'inlarini talaffuz qilishda, mushaklarni bo'shashtiring (15-rasm).

15-rasm. B, D tovushining holati

Sh

Shuhibki holat. Qo'llaringizni yuqoriga ko'taring va sh _____ ni talaffuz qilish holda tanani avval bir tomonga, so'ngra ikkinchi tomonga bir oz egib, shuru o'ngga va chapga sekin silkiting. Harakat biroz tarang, kuchsiz, qisqa (16-rasm)

16-rasm. V tovushining holati

E

Dastlabki holat. Chuqur nafas olinadi, bir vaqtning o'zida e___ ni talaffuz qilib qo'llar oldinga va yon tomonlarga cho'ziladi. Harakat bo'shashgan, kuchli, chozilgan (17-rasm).

17-rasm. E tovushining holati

Ch

Dastlabki holat. Ch tovushini talaffuz qilishda navbatma-navbat o'ng, boyin chap qo'l kaftini (tez va keskin pastdan yuqoriga) o'zingizdan yonga qayiring. Harakat tarang, kuchli, qisqa (18-rasm).

18-rasm Ch tovushining holati

Z

Dastlabki holat. Qo'llaringiz bilan havoda kichik doiralarini tasvirlab z___ istohlashi qo'llaringizni D.h.ga qaytaring. Harakat tarang, kuchli, cho'zilgan (19-rasm).

19-rasm Z tovushining holati

R

Dastlabki holat. r___, r___, r___ ni talaffuz qilib qo'l va oyoqlarni qisqa, tez jumash bilan tebranishni taqlid qilish. Harakat tarang, kuchli, cho'zilgan (20-rasm).

20-rasm R tovushining holati

G

Dastlabki holat. Ga bo'g'inini bir vaqtning o'zida talaffuz qilishi kimi boshingizni orqaga egib turing. Harakat biroz tarang, kuchsiz, qisqa (21-rasm)

21-rasm G tovushining holati

F

Jurishikki holat. Muhit qilib siqilgan qo'llaringizni og'zingizgacha bo'lgan surʼajni ko'taring, va bir vaqtning o'zida f ___ ni talaffuz qilgan holda qo'llaringizni kiri shuninga cho'sib, moshtlaringizni tez va keskin oching. Harakat tarang, kuchli, cho'sham (23-rasm).

23-rasm F tovushining holati

H

Boshlang'ich pozitsiyani tutamiz. Nafas olamiz, Q harfi daktilemasini qo'llisi ifodalagan holda "qa" deb zarb berib talaffuz etayotib , qo'llarni pastiga kochim tushuramiz va qa-qa-qa deb talaffuz etamiz.

Harakat keskin, kuchli. (22-rasm).

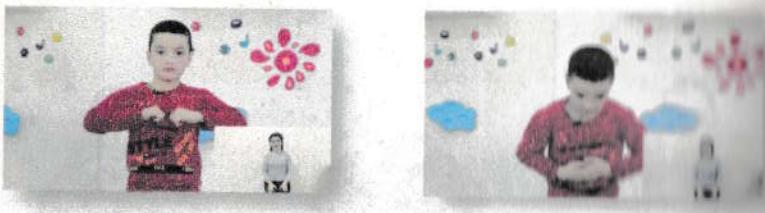
22-rasm Q tovushining holati

24-rasm H tovushining holati

X

Dastlabki holat. Qo'lingizni diafragma jabhasiga qo'ying, tanani bij ox olibding egib, bir vaqtning o'zida x___a, x___a bo'g'inlarini aytin. Harakat tarang, kuchli cho'zilgan (24-rasm).

24-rasm. X tovushining holati

J

Javohikki holat. Bir vaqning o'zida j___ ni talaffuz qilish paytida qo'llarning tigriq sinan harakatini havoda tasvirlang. Harakat tarang, kuchli, cho'zilgan (16-rasm)

G'

Boshlang'ich pozitsiyani tutamiz. Nafas olamiz. G' harfi daktilemaanni qu'lidan ifodalagan holda tomoqqa tekkizib, g'---- deb cho'zib, a___ deb qo'lani oldinga cho'zamiz. Harakatimiz kuchli, uzoq davom etuvchi. (25-rasm)

25-rasm. G' tovushining holati

26-rasm. J tovushining holati

O'ZBEKISTON RESPUBLIKASI OLIY TA'LIM,
FAN VA INNOVATSIALAR VAZIRLIGI
CHIRCHIQ DAVLAT PEDAGOGIKA UNIVERSITETI
AXBOROT RESURS MARKAZI

UNLI TOVUSHLARNI HARAKAT BILAN MUSTAHLAMOVI III MASHQLAR

1. Bolalar aylana shaklida turadilar, qo'llar belda:

Eslatma.

Bundan keyin bajariladigan barcha nutqiy va motor harakatlar o'quvchilar tomonidan o'qituvchi bilan *sinxron* ravishda amalga oshiriladi.

a) qo'llarni yuqori yon tomonlarga yoyib, sakrash va pa deyish (-rasm);

b) bir vaqtning o'zida qo'llarni yuqori yon tomonlarga, oyoqlarni yelka kengligida yoyib sakrash va pa deyish (28-rasm).

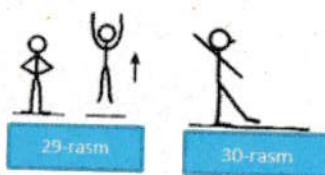

2. Bolalar aylana shaklida turadilar. Qollar pastga tushirilgan, oyoqlar yotka kengligida:

a) qo'llarni yon tomonlarga ko'tarib, *pa* deyish;

b) tananni keskin pastga egib, qo'llar pastga tushirib (o'tin yorish kabi), *ju* deyish;

c) tanani bir oz o'ngga (chapga) egib, qo'llni og'ziga ikki yon tomonlardan olib boring, o___ o ___ deyish.

3. Bolalar aylana bo'ylab turib oldilar, qo'llar belda. So'ng yuqoriga keskin ravishda sakrab, bir vaqtning o'zida qo'llar yuqoriga cho'ziladi, *ji* deyiladi (29-rasm).

4. Bolalar aylana shaklida turadilar, qollar pastga tushirilgan:

18

ji (bu) myoq bilan oldinga qadam qo'yiladi, qo'llar yon tomonlarga yoyiladi, *ji* deyiladi (30-rasm);

b) chap oyoqda turilib (a punktini tugatgandan so'ng) o'ng oyoq oldinga ko'tariladi va qo'llar ham o'ng oyoq tomonga cho'ziladi va pu deyiladi (31-rasm);

c) Boshlang 'ich pozitsiyaga qayting. Har bir yelkani galma-galdan ko'tarilib, har bir yelka ko'tarilishida *pi*, *pi*, *pi* *pi* *pi* *pi* *pi* *pi* qiling.

i) Holalar aylana markazida turishadi, qo'llar ko'krak qafasi sathida bukiladi;

ii) orqaga bir qadam tashlab, musht qilingan qo'llarni zarb etish yon tomonlarga silkitib, ta deyiladi (32-rasm).

iii) yana bir qadam orqaga qaytib, qo'llarni mush holatida tashlab yon tomonlarga keskinlik bilan urish va to deyish (33-rasm);

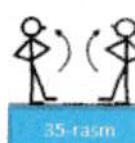
iv) yana bir qadam orqaga, keskinlik bilan qadam tashlab, muhitlarini oldinga, urish va *tu* deyish (34-rasm).

v, vi: mashqlar ketma-ketligi almashtirilib bajariladi.

vii) Bolalar aylana shaklida turadilar, qollar belda:

viii) tanani o'ngga, keyin chapga buring, har bir burilishda *ju* deyish (35-rasm);

ix) bir joyda turgan holda ikki oyoq bilan sakrash va *op deyish*; ikki oyoq bilan o'ngga sakrash va *op deyish*; chapga sakrash va *op deyish*.

I BO'LIM NUTQNING PROSODK TOMONI

USTIDA ISHLASH.

NAFAS USTIDA ISHLASH

19

Eshitishda nuqsoni bo'lgan bolalarga nafas olishni boshqarish qobiliyati maxsus mashqlar jarayonida o'rgatiladi.

Fonetik ritmika mashg'ulotlari tarkibiga kiradigan nafasni rivojlantiruvchi mashqlar uzoq muddatli nafas chiqarishni rivojlantirishga qaratilgan bo'lib, bu nutqiy nafasni va u bilan bog'liq nutq uziyligini normallashtirishga imkon beradi.

Dastlab, nafas olish mashqlari og'iz va burunli nafasni muvofiqlashirishga diafragmaning faol ishtirokida pastki qovurg'ali nafasni rivojlantirishga qaratilgan. Nafas olish mashqlari bir muncha vaqt nutqsiz, musiqa bilan ham misiqasiz ham amalga oshiriladi. Ular qo'l harakatlari bilan uyg'unlashishiga yuqoriga-pastga, yuqoriga - yon tomonlarga, yuqoriga - belga; tana harakatlari bilan chapga va o'ngga buriladi. Bundan tashqari, yon tomonlarga, oldinga, hok harakatlari bilan: yelkalar tomonga, ko'krakka, aylana holatdagi burnishlar kabiliyati bajariladi.

So 'ng bunga ovoz mashqlari qo'shiladi. Burun orqali nafas olgandan so'ng bir vaqtning o'zida undosh tovushlami talaffuzi etish bilan birga, nafasi chiqarish lozim bo'ladi:

F _____ *F* _____ *S* _____

S _____ *S* _____ *Sh* _____

Sh _____ *Sh* _____ *S* _____

F _____ *S* _____ *Sh* _____

Asta-sekin, bu mashqlar nafas chiqarishda talaffuz qilinadigan nutqiy materialni o'z ichiga oladi. Dastlab, bular turli unlilar bilan bo'g'inlar va bo'g'in turkumlari, so'ngra bo'g'irlarni uzlusiz talaffuz qilish ko'nikmalari, talaffuz vaqtida nutqning ritmi va tempini o'zgartirishi mumkin bo'lgan so'zlarga, iborallarga va jumllalarga o'tkaziladi.

Nutqiy materialni talaffuz qilish bilan bir vaqtida bajariladigan harakatlarning tabiatini alohida ahamiyatga ega. Ular uziyi, ketma-ket, bir-birini davom ettiruvchi bo'lishi kerak. Bu uzoq nafas chiqarishni barqarorlashtirishga yordam beradi.

Bu a'iniyati mashq qilishda unli tovushlarni talaffuz qilishda bajariladigan nutqiy unlilari qo'shiladi.

Bu a'niyati nafas chiqarishni o'rgatish uchun p, t, m undoshlari ishtirokida (avval bu a'niyati koyin esa turli unlilar bilan) bo'g'inlar quriladi:

p _____ *papop* _____

papop _____ *papopu* _____

papopupapi _____ *pa po pu pi* _____

papopupu _____ *papopupipe pa po pu pi pe* _____

Ushbu turdag'i mashqlar murakkablashib borishi mumkin. Unda bo'g'inlarning bu a'niyati bir nafas chiqarishda talaffuz qilinadi va har bir harakatda bo'g'inlar avval bu a'niyati koyin esa uch marta takrorlanadi. Masalan:

papopupupipipepepe

papopopopopupupupipipipepepeva h.k.z.

Mashqiga su'star ishtirok etgan hollarda harakatlarning tabiatini o'zgaradi: bir harakatda undi bo'g'in emas, balki so'z talaffuz qilinadi. Masalan, 1 dan 10 gacha undi. Bu undi nafassi cho'zib chiqarish asta-sekin kuchayib boradi. So'zlarning shifohi shayyor harakatlari kabi, ya'ni talaffuz bilan bir taktda qo'l harakati bajariladi.

1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 12, 13, 14, 15, 16, 17, 18, 19, 20, 21, 22, 23, 24, 25, 26, 27, 28, 29, 30, 31, 32, 33, 34, 35, 36, 37, 38, 39, 40, 41, 42, 43, 44, 45, 46, 47, 48, 49, 50, 51, 52, 53, 54, 55, 56, 57, 58, 59, 60, 61, 62, 63, 64, 65, 66, 67, 68, 69, 70, 71, 72, 73, 74, 75, 76, 77, 78, 79, 80, 81, 82, 83, 84, 85, 86, 87, 88, 89, 90, 91, 92, 93, 94, 95, 96, 97, 98, 99, 100, 101, 102, 103, 104, 105, 106, 107, 108, 109, 110, 111, 112, 113, 114, 115, 116, 117, 118, 119, 120, 121, 122, 123, 124, 125, 126, 127, 128, 129, 130, 131, 132, 133, 134, 135, 136, 137, 138, 139, 140, 141, 142, 143, 144, 145, 146, 147, 148, 149, 150, 151, 152, 153, 154, 155, 156, 157, 158, 159, 160, 161, 162, 163, 164, 165, 166, 167, 168, 169, 170, 171, 172, 173, 174, 175, 176, 177, 178, 179, 180, 181, 182, 183, 184, 185, 186, 187, 188, 189, 190, 191, 192, 193, 194, 195, 196, 197, 198, 199, 200, 201, 202, 203, 204, 205, 206, 207, 208, 209, 210, 211, 212, 213, 214, 215, 216, 217, 218, 219, 220, 221, 222, 223, 224, 225, 226, 227, 228, 229, 230, 231, 232, 233, 234, 235, 236, 237, 238, 239, 240, 241, 242, 243, 244, 245, 246, 247, 248, 249, 250, 251, 252, 253, 254, 255, 256, 257, 258, 259, 260, 261, 262, 263, 264, 265, 266, 267, 268, 269, 270, 271, 272, 273, 274, 275, 276, 277, 278, 279, 280, 281, 282, 283, 284, 285, 286, 287, 288, 289, 290, 291, 292, 293, 294, 295, 296, 297, 298, 299, 300, 301, 302, 303, 304, 305, 306, 307, 308, 309, 310, 311, 312, 313, 314, 315, 316, 317, 318, 319, 320, 321, 322, 323, 324, 325, 326, 327, 328, 329, 330, 331, 332, 333, 334, 335, 336, 337, 338, 339, 340, 341, 342, 343, 344, 345, 346, 347, 348, 349, 350, 351, 352, 353, 354, 355, 356, 357, 358, 359, 360, 361, 362, 363, 364, 365, 366, 367, 368, 369, 370, 371, 372, 373, 374, 375, 376, 377, 378, 379, 380, 381, 382, 383, 384, 385, 386, 387, 388, 389, 390, 391, 392, 393, 394, 395, 396, 397, 398, 399, 400, 401, 402, 403, 404, 405, 406, 407, 408, 409, 410, 411, 412, 413, 414, 415, 416, 417, 418, 419, 420, 421, 422, 423, 424, 425, 426, 427, 428, 429, 430, 431, 432, 433, 434, 435, 436, 437, 438, 439, 440, 441, 442, 443, 444, 445, 446, 447, 448, 449, 450, 451, 452, 453, 454, 455, 456, 457, 458, 459, 460, 461, 462, 463, 464, 465, 466, 467, 468, 469, 470, 471, 472, 473, 474, 475, 476, 477, 478, 479, 480, 481, 482, 483, 484, 485, 486, 487, 488, 489, 490, 491, 492, 493, 494, 495, 496, 497, 498, 499, 500, 501, 502, 503, 504, 505, 506, 507, 508, 509, 510, 511, 512, 513, 514, 515, 516, 517, 518, 519, 520, 521, 522, 523, 524, 525, 526, 527, 528, 529, 530, 531, 532, 533, 534, 535, 536, 537, 538, 539, 540, 541, 542, 543, 544, 545, 546, 547, 548, 549, 550, 551, 552, 553, 554, 555, 556, 557, 558, 559, 560, 561, 562, 563, 564, 565, 566, 567, 568, 569, 570, 571, 572, 573, 574, 575, 576, 577, 578, 579, 580, 581, 582, 583, 584, 585, 586, 587, 588, 589, 590, 591, 592, 593, 594, 595, 596, 597, 598, 599, 600, 601, 602, 603, 604, 605, 606, 607, 608, 609, 610, 611, 612, 613, 614, 615, 616, 617, 618, 619, 620, 621, 622, 623, 624, 625, 626, 627, 628, 629, 630, 631, 632, 633, 634, 635, 636, 637, 638, 639, 640, 641, 642, 643, 644, 645, 646, 647, 648, 649, 650, 651, 652, 653, 654, 655, 656, 657, 658, 659, 660, 661, 662, 663, 664, 665, 666, 667, 668, 669, 669, 670, 671, 672, 673, 674, 675, 676, 677, 678, 679, 680, 681, 682, 683, 684, 685, 686, 687, 688, 689, 690, 691, 692, 693, 694, 695, 696, 697, 698, 699, 700, 701, 702, 703, 704, 705, 706, 707, 708, 709, 710, 711, 712, 713, 714, 715, 716, 717, 718, 719, 720, 721, 722, 723, 724, 725, 726, 727, 728, 729, 730, 731, 732, 733, 734, 735, 736, 737, 738, 739, 740, 741, 742, 743, 744, 745, 746, 747, 748, 749, 749, 750, 751, 752, 753, 754, 755, 756, 757, 758, 759, 759, 760, 761, 762, 763, 764, 765, 766, 767, 768, 769, 769, 770, 771, 772, 773, 774, 775, 776, 777, 778, 779, 779, 780, 781, 782, 783, 784, 785, 786, 787, 788, 789, 789, 790, 791, 792, 793, 794, 795, 796, 797, 798, 799, 799, 800, 801, 802, 803, 804, 805, 806, 807, 808, 809, 809, 810, 811, 812, 813, 814, 815, 816, 817, 818, 819, 819, 820, 821, 822, 823, 824, 825, 826, 827, 828, 829, 829, 830, 831, 832, 833, 834, 835, 836, 837, 838, 839, 839, 840, 841, 842, 843, 844, 845, 846, 847, 848, 849, 849, 850, 851, 852, 853, 854, 855, 856, 857, 858, 859, 859, 860, 861, 862, 863, 864, 865, 866, 867, 868, 869, 869, 870, 871, 872, 873, 874, 875, 876, 877, 878, 879, 879, 880, 881, 882, 883, 884, 885, 886, 887, 888, 889, 889, 890, 891, 892, 893, 894, 895, 896, 897, 898, 899, 899, 900, 901, 902, 903, 904, 905, 906, 907, 908, 909, 909, 910, 911, 912, 913, 914, 915, 916, 917, 918, 919, 919, 920, 921, 922, 923, 924, 925, 926, 927, 928, 929, 929, 930, 931, 932, 933, 934, 935, 936, 937, 938, 939, 939, 940, 941, 942, 943, 944, 945, 946, 947, 948, 949, 949, 950, 951, 952, 953, 954, 955, 956, 957, 958, 959, 959, 960, 961, 962, 963, 964, 965, 966, 967, 968, 969, 969, 970, 971, 972, 973, 974, 975, 976, 977, 978, 979, 979, 980, 981, 982, 983, 984, 985, 986, 987, 988, 989, 989, 990, 991, 992, 993, 994, 995, 996, 997, 998, 999, 999, 1000, 1001, 1002, 1003, 1004, 1005, 1006, 1007, 1008, 1009, 1009, 1010, 1011, 1012, 1013, 1014, 1015, 1016, 1017, 1018, 1019, 1019, 1020, 1021, 1022, 1023, 1024, 1025, 1026, 1027, 1028, 1029, 1029, 1030, 1031, 1032, 1033, 1034, 1035, 1036, 1037, 1038, 1039, 1039, 1040, 1041, 1042, 1043, 1044, 1045, 1046, 1047, 1048, 1049, 1049, 1050, 1051, 1052, 1053, 1054, 1055, 1056, 1057, 1058, 1059, 1059, 1060, 1061, 1062, 1063, 1064, 1065, 1066, 1067, 1068, 1069, 1069, 1070, 1071, 1072, 1073, 1074, 1075, 1076, 1077, 1078, 1079, 1079, 1080, 1081, 1082, 1083, 1084, 1085, 1086, 1087, 1088, 1089, 1089, 1090, 1091, 1092, 1093, 1094, 1095, 1096, 1097, 1097, 1098, 1099, 1099, 1100, 1101, 1102, 1103, 1104, 1105, 1106, 1107, 1108, 1109, 1109, 1110, 1111, 1112, 1113, 1114, 1115, 1116, 1117, 1118, 1119, 1119, 1120, 1121, 1122, 1123, 1124, 1125, 1126, 1127, 1128, 1129, 1129, 1130, 1131, 1132, 1133, 1134, 1135, 1136, 1137, 1138, 1139, 1139, 1140, 1141, 1142, 1143, 1144, 1145, 1146, 1147, 1148, 1148, 1149, 1150, 1151, 1152, 1153, 1154, 1155, 1156, 1157, 1158, 1159, 1159, 1160, 1161, 1162, 1163, 1164, 1165, 1166, 1167, 1168, 1169, 1169, 1170, 1171, 1172, 1173, 1174, 1175, 1176, 1177, 1178, 1179, 1179, 1180, 1181, 1182, 1183, 1184, 1185, 1186, 1187, 1188, 1189, 1189, 1190, 1191, 1192, 1193, 1194, 1195, 1196, 1197, 1197, 1198, 1199, 1199, 1200, 1201, 1202, 1203, 1204, 1205, 1206, 1207, 1208, 1209, 1209, 1210, 1211, 1212, 1213, 1214, 1215, 1216, 1217, 1218, 1219, 1219, 1220, 1221, 1222, 1223, 1224, 1225, 1226, 1227, 1228, 1229, 1229, 1230, 1231, 1232, 1233, 1234, 1235, 1236, 1237, 1238, 1239, 1239, 1240, 1241, 1242, 1243, 1244, 1245, 1246, 1247, 1248, 1248, 1249, 1250, 1251, 1252, 1253, 1254, 1255, 1256, 1257, 1258, 1259, 1259, 1260, 1261, 1262, 1263, 1264, 1265, 1266, 1267, 1268, 1269, 1269, 1270, 1271, 1272, 1273, 1274, 1275, 1276, 1277, 1278, 1279, 1279, 1280, 1281, 1282, 1283, 1284, 1285, 1286, 1287, 1288, 1289, 1289, 1290, 1291, 1292, 1293, 1294, 1295, 1296, 1297, 1297, 1298, 1299, 1299, 1300, 1301, 1302, 1303, 1304, 1305, 1306, 1307, 1308, 1309, 1309, 1310, 1311, 1312, 1313, 1314, 1315, 1316, 1317, 1318, 1319, 1319, 1320, 1321, 1322, 1323, 1324, 1325, 1326, 1327, 1328, 1329, 1329, 1330, 1331, 1332, 1333, 1334, 1335, 1336, 1337, 1338, 1339, 1339, 1340, 1341, 1342, 1343, 1344, 1345, 1346, 1347, 1348, 1348, 1349, 1350, 1351, 1352, 1353, 1354, 1355, 1356, 1357, 1358, 1359, 1359, 1360, 1361, 1362, 1363, 1364, 1365, 1366, 1367, 1368, 1369, 1369, 1370, 1371, 1372, 1373, 1374, 1375, 1376, 1377, 1378, 1379, 1379, 1380, 1381, 1382, 1383, 1384, 1385, 1386, 1387, 1388, 1389, 1389, 1390, 1391, 1392, 1393, 1394, 1395, 1396, 1397, 1397, 1398, 1399, 1399, 1400, 1401, 1402, 1403, 1404, 1405, 1406, 1407, 1408, 1409, 1409, 1410, 1411, 1412, 1413, 1414, 1415, 1416, 1417, 1418, 1418, 1419, 1420, 1421, 1422, 1423, 1424, 1425, 1426, 1427, 1428, 1429, 1429, 1430, 1431, 1432, 1433, 1434, 1435, 1436, 1437, 1438, 1439, 1439, 1440, 1441, 1442, 1443, 1444, 1445, 1446, 1447, 1448, 1448, 1449, 1450, 1451, 1452, 1453, 1454, 1455, 1456, 1457, 1458, 1459, 1459, 1460, 1461, 1462, 1463, 1464, 1465, 1466, 1467, 1468, 1469, 1469, 1470, 1471, 1472, 1473, 1474, 1475, 1476, 1477, 1478, 1479, 1479, 1480, 1481, 1482, 1483, 1484, 1485, 1486, 1487, 1488, 1489, 1489, 1490, 1491, 1492, 1493, 1494, 1495, 1496, 1497, 1497, 1498, 1499, 1499, 1500, 1501, 1502, 1503, 1504, 1505, 1506, 1507, 1508, 1509, 1509, 1510, 1511, 1512, 1513, 1514, 1515, 1516, 1517, 1518, 1518, 1519, 1520, 1521, 1522, 1523, 1524, 1525, 1526, 1527, 1528, 1529, 1529, 1530, 1531, 1532, 1533, 1534, 1535, 1536, 1537, 1538, 1539, 1539, 1540, 1541, 1542, 1543, 1544, 1545, 1546, 1547, 1548, 1548, 1549, 1550, 1551, 1552, 1553, 1554, 1555, 1556, 1557, 1558, 1559, 1559, 1560, 1561, 1562, 1563, 1564, 1565, 1566, 1567, 1568, 1569, 1569, 1570, 1571, 1572, 1573, 1574, 1575, 1576, 1577, 1578, 1579, 1579, 1580, 1581, 1582, 1583, 1584, 1585, 1586, 1587, 1588, 1589, 1589, 1590, 1591, 1592, 1593, 1594, 1595, 1596, 1597, 1597, 1598, 1599, 1599, 1600, 1601, 1602, 1603, 1604, 1605, 1606, 1607, 1608, 1609, 1609, 1610, 1611, 1612, 1613, 1614, 1615, 1616, 1617, 1618, 1618, 1619, 1620, 1621, 1622, 1623, 1624, 1625, 1626, 1627, 1628, 1629, 1629, 1630, 1631, 1632, 1633, 1634, 1635, 1636, 1637, 1638, 1639, 1639, 1640,

(yomg'ir) keyingi harakatga aylanadi. Barcha harakatlar uzviylikda bajariladi va biridan ikkinchisiga ohista o'tadi.

Bu mashqlarning barchasi o'qituvchi nutqiga taqlid qiladigan, iborani, so'ngi yoki bo'g'inlar qatorini muammosiz takrorlaydigan o'quvchilarning eshitish idroki bilan uzviy bog'liqdir.

BO'G'INLAR USTIDA ISHLASH

1. pa pa	2. pe pi	3. pa po py
po po	pe pi	pa po py
po pu		
pipi		

Eslatma.

Hozir va keyingi holatlarda, (pi) belgisi unlining qisqacha talaffusiga mos keladi.

Bolalar doira bo'lib o'tiradilar («chordona qurib»), qo'llar ko'krak sathida bukiladi, barmoqlar mush qilib bukilgan.

1. Mushtlar bilan oldinga keskin zarba: pa (po pu pi); qo'llarning yon tomonlarga ohista yoyilishda; pa (po pu pi).

pa va pa bo'g'inalarning talaffuzi (qisqa va uzun) bir nafas chiqarilishiда bajariladi.

2. Mushtlar bilan oldinga keskin zarba: avval o'ng qo'l bilan ko'krak qafsi sathida: pe, keyin chap bilan: pi; kaftlarni qorin ustiga qo'yish: pe pi (bir nafas chiqarishda)

3. Oldinga uchta keskin zorbalar: pa po pu, qo'llar qorinda: pa po pu

SO'ZLAR VA QISQA JUMLALAR.

Bo'g'indan so'ng so'zlar va qisqa jumlalarni uzlusiz talaffuz qilishga o'tishda quyidagi nutqiy materialdan foydalanish birmuncha qulaydir.

i dan 10 gacha sanash.

Bolalar doira bo'ylab turadilar. Chap qo'l diafragma sohasida, o'ng qo'l - ko'krak qafasi darajasida joylashadi. Har bir so'z qatori bir nafas chiqarishda talaffuz qilinadi va deniyor kabi, talaffuz bilan bir vaqtida qo'l harakatlari birga qilinga oshiriladi: 1, 2, 3; 1, 2, 3, 4; 1, 2, 3, 4, 5... va h.k.z.

* * *

Hafta kunlarini sanab o'tish.

Haftalang 'ich pozitsiyani tutamiz. Bu mashq sanoq mashqi bilan bir xil. Har bir qatori bir nafas chiqarishda aytildi:

shushumba

shushumba seshanba

shushumba seshanba chorshanba

shushumba seshanba chorshanba payshanba... va hokazo.

To 'Idirib boriluvchi gaplar struktursi ustida ishlash

Qish keldi.

Qur yog'moqda.

Qur ohista yog'moqda.

Oqqon, momiq qor ohista yog'moqda.

Oqqon, momiq qor ohista yog'moqda.

Bolalar davra bo'ylab joylashadilar.

i. Har bir gap bir nafas chiqarishda, bir-biridan ikkinchisiga o'tuvchi ohista harakatlari bilan talaffuz qilinadi:

Qish keldi — Bir qo'lingiz bilan chorlovchi imo-ishora qiling, so'ngra darhol i hovashi kabi harakatga o'ting.

Qur yog'moqda — Qo'lining pastga ohista harakati.

Qur ohista yog'moqda — ohista so'ziga, ko'rsatkich barmog'ingizni ja ringiziga olib boring va ohista harakat bilan qo'lingizni pastga tushiring.

Oqqon qor ohista yog'moqda — ohista so'zi uchun harakatni takrorlang, so'ngra bu shashgan holda oldinga egiling.

Oppoq momiq qor ohista yog 'moqda — Dastlabki uchta so'z uchun yuqorida tasvirlangan harakatni takrorlang, so'ngra qaddingizni tutib, qo'llarni ko'krak qafasi sathida egib, ohista yumshoq harakat bilan, qo'llar panjalarini bir oz pastiga tushiring, so'ngra ularni bi roz yuqoriga ko'taring.

OVOZ KUCHINI O'ZGARTIRISH MASHQLARI

Bolalar davra bo'ylab joylashadilar. Qo'llar belda bukiladi, barmoqlar mush qilib tugilgan.

1. Qo'llar yon tomonlarga, keyin yuqoriga ko'tarilib. a (o, u) unlisida ovozning kuchini o'zgartirish - sokin tovushdan, qo'llarni ko'targanda ovozning kuchini oshirish. Qo'llarning eng yuqori holati eng baland tovushga to'g'ri keladi:

pa_A_A

po_O_O

pu_U_U

Eslatma.

Har xil o'lchamdag'i (balandlikdag'i) shriftlar tovushning kuchini ko'rsatadi: pa - sokin, PA - o'rta, PA — baland ohangda va hokazo.

2. Qo'llarni yon tomonlardan yuqoriga ko'tarib, bir vaqtning o'zida ovozning kuchini sokindan baland ohangga va teskarisiga o'zgartirish:

pa_a_a_A_A

po_o_O_O_o_o

pu_u_U_U_U_u

PA_A_a_a_a_A_A

PO_O_O_o_o_o_O

(va vokazo)

OVOZ OHANGI BALANDLIGINI O'ZGARTIRISH MASHQLARI

Bolalar doira bo'ylab turadilar, qo'llar tushirilgan.

1. Qo'llaringizni peshonangiz darajasiga ko'taring, iqtisadningizni yon tomonlarga yoying.

Harakat bilan bir vaqtida yuqori tessiturada MA bu'g'imi aytin (36-rasm)

36-rasm

2. Oldingi holatdan qo'l kaftlarini dahanning darajasiga tushiring: MO o'rta tessiturada. (37-rasm)

37-rasm

3. Qo'l kaftlarini ko'krak qafasi darajasiga tushiring: MU past tessiturada. (38-rasm)

38-rasm

Bu'g'imalning har xil balandlikdag'i ohanglarda talaffuzi.

4. Yuqori va past tessituralarning almashinishi: MA _ - MU _ (39-rasm)

FONETIK RITMIKA METODIKASI BO'YICHA TAXMINIY MASHG'ULOT ISHLANMALARI

2. Yuqori va o'rta tessituraning almashinishi: MA ___ - MO ___ (40-rasm)

3. O'rta va past
almashinishi:
rasm)

tessituralaming
MO ___ - MU ___ (41-

Mashg'ulotlardan ko'zlangan maqsad, eshitishida nuqsoni bor bolalarning shintirish idrokini rivojlanturish; ko'ruv-eshituv tasavvurini boyitish; Tovush funktsiyalarini faollashtirish; Nutqiy jarayonni faollashtirish; kinestetik sezgilar asosida nutqning talaffuz va ritmik ohangdorligini shakllantirish. Eshitishda nuqsoni bor bolalarning eshituv idrokini rivojlantirish; ko'ruv-eshituv tasavvurini boyitish; tovush talaffuzini va nutqiy jarayonni faollashtirish; kinestetik sezgilar asosida nutqning talaffuz va ritmik ohangdorligini shakllantirish; A tovushining alohida "tovush" talaffuzini shakllantirish va rivojlantirish.

1-dars Guruhli mashg'ulot

Mavzu: A tovushini shakllantirish.

- i) **Ta'limiylar maqsad:** A tovushining hosil bo'lish o'rmini tushintirish.
- ii) **Tarbiyaviy maqsad:** Surdopedagog shaxsiga hurmat hissini tarbiyalash. Ko'rsatmalarni bajarishda hushyorlikni tarbiyalash.
- iii) **Korreksion maqsad:** A tovushining artikulyatsion holatini, undagi ovoz kuchini, ovoz yo'nalishini va taktil-vibratsion hissiyotni rivojlantirish. A ni boshqa tovushlar bilan differensiyasini rivojlantirish.

Mashg'ulotning borishi:

- i) **Tashkiliy qism:** Salomlashish. «Yaxshi kayfiyat ulashamiz» o'yini.
- ii) **«Shar» mashqi.** Maqsad: Diafragma bilan nafas olish qobiliyatini shakllantirish. O'yining borishi: Bolalar aylana shaklida turib olib, qo'llarini diafragma sohasiga qo'yib, (nafas olish va nafas chiqarishni nazorat qilish maqsadida). Bu jariyonda nafas burindan olinib, og'iz orqali chiqariladi.
- iii) **A tovushini hosil qilish.** Surdopedagog bolaga ko'rsatma beradi: — Hushlang' ich pozitsiyani tutamiz. Nafas olamiz, qo'llarimizni yon tomonlarga yurib, bir vaqning o'zida pa___ ni cho'zib talaffuz etamiz. Harakatlarimiz bo'sh,

sokin va yengil bo'lishini nazorat qilamiz. Barakalla. (Bolalar rag'batlantiriladi) (Surdopedagoglarga eslatma: a_____ belgisi unlining uzoq davom etuvchi talaffuziga mos keladi. Harakatlarni bola bilan birgalikda bajaring)

IV. Ovozni rivojlantirish: Mashq tavsifi. Surdopedagog bolalarga ko'rsatma beradi: - qo'llaringizni musht qilib, belga qo'ying. Shu holatda mushtlarni ikki yonga zarb bilan pa-pa-pa deb takror- lang. - qo'llarni yon tomonlarga yoyib, yuqoriga ko'taring. Pa bo'g'inini talaffuz qiling, shivirlagan tovushdan boshlang va qo'llaringizni ko'targaningizda ovoz kuchini oshiring. Qo'l larni eng yuqoriga ko'targanda, ovoz ham shunga ko'ra ba land bo'ladi. Mashqni bir necha marta takrorlang. Surdopedagog bolaga ko'rsatma beradi: Mening gaplarimni tinglang. Takrorlang: -*Surdopedagog bolalarga orqasini o'girib turadi va bo'g'lnarni talaffuz etadi. Bolalar bo'g'lnarni takrorlash bilan bir qatorda harakat bilan hamda ha rakatsiz ravishda takrorlaydilar.* (O'qituvchi – surdopedagog, kerak bo'lganda, ko'rsatmalar beradi. Ko'pgina hollarda, ishning bir turi boshqasida ko'rsatmalarsiz, faqat taqlid orgali amalga oshiriladi).

V. Mashg'ulotni yakunlash: Bolalni rag'katlanirish va yakunlash.

2-dars Guruhli mashg'ulot

Mavzu: O tovushini shakllantirish.

1. **Ta'limiyl maqsad:** O tovushining hosil bo'lish o'mini tushintirish. «a» tovushini takrorlash.

2. **Tarbiyaviy maqsad:** Surdopedagog shaxsiga hurmat hissini tarbiyalash. Ko'rsatmalarni bajarishda hushyorlikni tarbiyalash.

3. **Korreksion maqsad:** O tovushining artikulyatsion holatini, undagi ovoz kuchini, ovoz yo'nalishini va taktik-vibratsion hissiyotni rivojlantirish. «A» tovushining to'g'ri talaffuzini mustahkamlash. A va O ni differensiyasini rivojlantirish.

Mashg'ulotning borishi:

I. **Tashkiliy qism:** Salomlashish. «Yaxshi kayfiyat ulashamiz» o'yini.

II. **Diaphragmal nafasni rivojlantirish:** "Shar" mashqi takroriy bajaring.

III. **O tovushini hosil qilish.** Mashq tavsifi. Surdopedagog bolaga ko'rsatma beradi: Boshlang'ich pozitsiyani egallaymiz. Nafas olamiz, qo'llarni bosim ostida yon tomonlarga yoyib, o_____ deb talaffuz qilamiz.... Harakat biroz tarang, zaif, shu tilgan.

(Surdopedagoglarga eslatma: a_____ belgisi unlining uzoq davom etuvchi talaffuziga mos keladi. Harakatlarni bola bilan birgalikda bajaring)

IV. Ovozni rivojlantirish: Mashq tavsifi. Surdopedagog bolalarga ko'rsatma beradi: - qo'llaringizni musht qilib, belga qo'ying. Shu holatda mushtlarni ikki yonga zarb bilan pa-pa-pa deb takrorlang. - qo'llarni yon tomonlarga yoyib, yuqoriga ko'taring. Pa bo'g'inini talaffuz qiling, shivirlagan tovushdan boshlang va qo'llaringizni ko'targaningizda ovoz kuchini oshiring. Qo'llarni eng yuqoriga ko'targanda, ovoz ham shunga ko'ra baland bo'ladi. Mashqni bir necha marta takrorlang. Surdopedagog bolaga ko'rsatma beradi: Mening gaplarimni tinglang, takrorlang. -*Surdopedagog bolalarga orqasini o'girib turadi va bo'g'lnarni talaffuz etadi. Bolalar bo'g'lnarni takrorlash bilan bir qatorda, harakat bilan hamda ha rakatsiz ravishda takrorlaydilar.* (O'qituvchi – surdopedagog, kerak bo'lganda, ko'rsatmalar beradi. Ko'pgina hollarda, ishning bir turi boshqasida ko'rsatmalarsiz, faqat taqlid orgali amalga oshiriladi).

V. Mashg'ulotni yakunlash: Bolalarni rag'batlantirish va yakunlash.

3-dars Guruhli mashg'ulot

Mavzu: U tovushini shakllantirish.

I. **Ta'limiyl maqsad:** U tovushining hosil bo'lish o'mini tushintirish. «a» va «u» tovushlarini takrorlash.

II. **Tarbiyaviy maqsad:** Surdopedagog shaxsiga hurmat hissini tarbiyalash. Ko'rsatmalarni bajarishda hushyorlikni tarbiyalash.

3. Korreksion maqsad: U tovushinng artikulyatsion holatini, undagi ovoz kuchini, ovoz yo'nalishini va taktik-vibratsion hissiyotni rivojlantirish. «A» va "O" tovushlarining to'g'ri talaffuzini mustahkamlash. A va U; O va U ni differensiyasini rivojlantirish.

Mashg'ulotning borishi:

I. Tashkiliy qism: Salomlashish. «Yaxshi kayfiyat ulashamiz» o'yini. (1-darsdagidek, takroriy)

II. Diafragmal nafasni rivojlantirish: Shar mashqi takroriy bajartiriladi.

III. U tovushini hosil qilish. Mashq tavsifi. Surdopedagog bolaga ko'rsatma beradi: — Boshlang'ich pozitsiyani tutamiz. Nafas olamiz. Bosim bilan u talaffuz qilganda qo'llarimizni oldinga cho'zamiz. Harakat tarang, kuchsiz, uzaygan (Surdopedagoglarga eslatma: U _____ belgisi unlining uzoq davom etuvchi talaffuziga mos keladi. Harakatlarni bola bilan birligida bajaring)!

IV. Ovozni rivojlantirish: Ovozning uzunligi ustida ishlash. O'qituvchi bolalarga tovush va bo'g'inlarni uzoq va qisqa talaffuzini o'rgatish orqali turli xil harakatlarni bajartiradi, shu bilan birga, uzoq cho'zib talaffuz etilgan tovushlarga, cho'ziq, davomiy harakatlar, talaffuzi qisqa bo'lgan tovushlarni esa keskin va qisqa harakatlar bilan bajarish: Bo'ri uvviali: bo'riderk uvvillaymiz. Chuqur nafas olib — u_ _ _ — u_ _ _ (uzoq va cho'ziq); - choy qaynadi: -Pu Pu Pu (qisqa va keskin); -yerga o'tirib, koptokni qo'lingiz bilan u_ deb aylantiring; -Koptokni oldinga tashlang va qisqa — Pu-pu-pu deng; -yerga yoki stol oldiga o'tirib, poezdni u_ deb (mashinani) "uzoqqa" olib boring -qo'llaringizni oldingizda (boshingiz ustida) yumaloq qilib bog'lang -o_____, bog'langan qo'llaringizni o_ dab kes kin pastga tushiring; - qo'llaringizni yon tomonlarga a____ deb sekin ravishda yoying keyin — o____ deb qo'llaringizni ko'krak oldida tekis olib kelib bog'lang qo'llaringizni keskin ravishda yon tomonlarga yoying va – a deb qisqa va baland ovozda talaffeuz eting, uyndan so'ng u dab ko'krak oldida ulang; *Mashg'uloming keyingi bosqichlarida mashqlarga tobora ko'proq yangi tovushlar kiritiladi*.

(O'qituvchi — surdopedagog, kerak bo'lganda, ko'rsatmalar beradi. Eko pyjma hollarda, ishning bir turi boshqasida ko'rsatmalarsiz, faqat taqlid orqali umidiga oshiriladi).

V. Mashg'ulotni yakunlash:

Mashg'ulotni tashkillashtirishda umumiyyatli tavsiyalar:

- fonetik ritmika mashg'ulotlarini tashkillashtirishda bolalarning nutqiy imkoniyatlarini inobatga olgan holda individual yondashish lozim;
- tovushlar postanovkasi davrini rejalashtirishda bolaning og'zaki nutqiy imkoniyatlarini inobatga olish lozim;
- fonetik ritmika mashg'ulotlariga bolalar somatik jihatdan tayyor bo'lishi lozim; • surdopedagog barcha ritmik holatlarni o'zi to'liq bajarishi va bolalarning to'liq inqilidini nazorat qilishi lozim;
- korreksion ishning boshlang'ich davrida, fonetik ritmika mashqlarini (har bir elementini aniq bajarish ko'nikmasini shakllantirish uchun) ko'zgu oldida bajarish lozim.

MAJALLIFDAN : Olib borilayotgan tadqiqotlar shuni ko'rsatdi-ki, **fonetik ritmika texnologiyasi nutqiy nafas, ovoz, tovush artikulyatsiyasi, bolaning kinestetik imkoniyatları, tovushlar talaffuzi, umumiyyat va mayda motorikasi, nutqning umumiyyati hamda prosodikasini shakllantirishga va rivojlantirishga xizmat qiladi.** Shunchay ekan, fonetik ritmika nafaqat eshitishida muammolari bor bolalar, balki misqidi murgoni bor bolalarning nutqini shakllantirish va rivojlantirishda yurishchi usullar ichidan eng samaralisi deb hisoblaymiz.

Asosiy adabiyotlar	
1	Ubayda Yunusovna Fauziyeva "ALIFBE" imkoniyati cheklangan bolalar uchun ixtisoslashtirilgan maktab va maktab-internatlarining tayyorlov sinfi darsligi. 8-nashr/ Toshkent- "ILM ZIYO " - 2021
2	O. S. Ishmatova, G.S. Abdullayeva. Fonetik ritmika // (O'quv qo'llanma)//Chirchiq-2023 yil.
3	F.U. Qodirovaning TALAFFUZ darsligi (imkoniyati cheklangan bollar uchun ixtisoslashtirilgan maktab-internatlarining 2-sinfi uchun) Toshkent "NISO POLIGRAF" 2021
4	V. Qayumova, M.Á. Sultonova, L. I. Knishevalarning Talaffuz darsligi (imkoniyati cheklangan bollar uchun ixtisoslashtirilgan maktab-internatlarining 1-sinfi uchun) Toshkent - "ILM-ZIYO" - 2020
5	Власова Т.М., Пфаффенродт А.Н. Фонетическая ритмика: Посоbие для учителя. — М.: Гуманит. изд. центр «ВЛАДОС», 1996. — 240 с: илл.
6	Polatova X.M. Ayupova M. Logopedik ritmika Toshkent - 2016y.
7	G.S. Abdullayeva. Logoritmika // chirchiq -2022 yil
8	O. S. Ishmatova, va G.S. Abdullayeva. Korreksion mashg'ulotlarda eshitishida nuqsoni bor bolalarning og'zaki nutqini fonetik ritmika orqali rivojlantirish// Chirchiq, 2022. ISBN: 978-93-90655-55-8. B.70 https://doi.org/10.5281/zenodo.7353441
9	Г.А.ВОЛКОВА ЛОГОПЕДИЧЕСКАЯ РИТМИКА Допущено Министерством просвещения СССР в качестве учебного пособия для студентов педагогических институтов по специальности № 2111 «Дефектология» МОСКВА «ПРОСВЕЩЕНИЕ» 1985.

1	Ubayda Yunusovna Fauziyeva "ALIFBE" imkoniyati cheklangan bolalar uchun ixtisoslashtirilgan maktab va maktab-internatlarining tayyorlov sinfi darsligi. 8-nashr/ Toshkent- "ILM ZIYO " - 2021
Tavsiya qilinadigan qo'shimcha adabiyotlar	
2	O. S. Ishmatova. Korreksion mashg'ulotlarda eshitishida muammolari bo'lgan bolalarning og'zaki nurqini fonetik ritmika orqali shakllantirishda "Quvnoq fonetik ritmika" texnologiyasining samarasi//Mug'allim.-Toshkent, 2022. - ³ № 3/1 - 2022 жыл. S – 135-138. index.php (google.com)
3	O. S. Ishmatova. Eshitishida nuqsoni bor bolalar og'zaki nutqini shakllantirishda fonetik ritmika texnologiyasining roli // Maktab va hayot. Toshkent, 2022. 8 (172). –C.16-18. https://scholar.google.com.co/citations?view_op=view_index.php&hl=ru&user=sly7Y_8AAAAJ&citation_for_view=sly7Y_8AAAAJ:5nxA0vEk-isC
4	O. S. Ishmatova. Korreksion mashg'ulotlarda eshitishida muammolari bo'lgan bolalarning og'zaki nurqini fonetik ritmika orqali shakllantirishda "Quvnoq fonetik ritmika" texnologiyasining samarasi//Mug'allim.-Toshkent, 2022. - ³ № 3/1 - 2022 жыл. S – 135-138. index.php (google.com)
5	Ishmatova O. S. Fonetik ritmika – nutqni kompleks rivojlantirish omili sifatida. Mug'allim Илимий-методикалық журнал 2023 2/1-сан bet-57-64

O.S. Ishmatova.

**OG 'ZAKI NUTQNI SHAKLANTIRISH VA TALAFFUZGA
O 'RGATISHDA FONETIK RITMIKA**

uslubiy qo 'llanma

Muharrir: X. Taxirov

Tehnik muharrir: S. Melikuziva

Musahhih: M. Yunusova

Sahifalovchi: A.Ziyamuhamedov

Nashriyot litsenziya № 2044, 25.08.2020 й

Bichimi 60x84^{1/16}, "Times new roman" gamiturasи, kegли 17.

Offset bosma usulida bosildi. Shartli bosma tabog'I 12. Adadi 100 dona.

Buyurtma № 185

Zebo prints MCHJda chop etildi.

Manzil: Toshkent shahar, Yashnobod tumani,

22-harbiy shaharcha